

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

שֵׁלַח תַּשְׁס"ח פֶּרֶשֶׁת שְׁבוּעַ

"כָּכֶם פְּגִיר"

עוד על קבלת מצוות כחלק מהליך הגיור הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בסוף פרשת שלח מדגישה התורה כמה וכמה פעמים כי הגר הוא כאזרח. הפעם הראשונה היא בהקשר לפרשת נסכים שם מצינו:

"וְכִי יִגֹּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם לְדֶרְתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לִיקְנֹךְ כְּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ בֶן יַעֲשֶׂה: הַקְהֵל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֶרְתֵיכֶם

כָּכֶם פְּגִיר יִהְיֶה לְפָנַי יִקְנֹךְ: תוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם" (במדבר ט"ו יד-טז).

הפעם השניה בסופה של פרשת שגגת עבודה זרה:

"וְנִסְלַח לְכָל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם כִּי לְכָל הָעָם בְּשִׁגְגָה" (שם כו).

הפעם השלישית בפרשת "מברך ד'":

"וְהִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רָמָה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יִקְנֹךְ הוּא מְגֹדֵף וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מְקַרֵּב עִמָּה" (שם ל).

התורה חוזרת ומדגישה כי אחרי הגרות אין הבדל בין הגר ובין האזרח, בין לענין חיובו בעבודת השם (הקרבת נסכים), בין לענין כישלונותיו בשוגג (אפילו בענייני עבודה זרה). נוסף במאמר מוסגר כי הרמב"ן טוען כי עוון זה נפוץ בין הגרים) ובין לענין עברה במזיד - תהיה חמורה ככל שתהיה - כמו ר"ל גידוף כלפי שמיא. גם כאן אנו רואים כי לאחר הגיור אין כל הוא אמינא כי אם הגר איננו מקפיד על קיום מצוות מתעורר ספק למפרע על עצם הגיור.

נצל הזדמנות זו ונדגיש שוב מה מקומה ומשמעותה של קבלת המצוות בזמן הגרות.

לית מאן דפליג כי עיקר הגרות = ההצטרפות לעם ישראל, משמעותה הצטרפות לדרך החיים של עם ישראל מימים ימימה, לשמור את "דְּרֹךְ יִקְנֹךְ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית י"ח יט) כדרכו של אברהם אבינו, אביהם של כל הגרים שבכל הדורות. אברהם שהגיע לשיא הן במצוות שבין אדם למקום והן במצוות שבין אדם לחברו. אברהם ששימש מורה דרך גם במצוות לאומיות כמו מלכות (נשיא אלקים) בנין המקדש (בניית הזבח באותו מקום מדויק) ומלחמות כנגד אויבים (ארבעת המלכים). כל הליך גרות שנעצר ב"עמד עמי" ואיננו ממשיך ל"אלקיך אלקי", אף על פי שהוא תופס הלכתית והגר הינו יהודי לכל דבר, הרי הוא לוקה בחסר ואיננו התהליך האידיאלי.

נדגיש כי אין כל חיוב הלכתי שהגר יכיר את כל חלקי התורה ואת כל המצוות טרם גיורו וזה לכל הדעות, לא זו אף זו, לכתחילה אין ללמד מי שאינו יהודי תורה, אף אם הוא בתהליכי גיור, אלא שאחרוני זמנינו התירו זאת כדי לנסות ולהבטיח שהליך הגיור יביא בסופו גם לשמירת מצוות וקיומן המעשי (עיינו שו"ת במראה הבזק ח"א תשובה עה).

אם הגר מתנה את גיורו באי קיום אפילו של מצוה אחת ואפילו מצוה מדרבנן אין לקבלו ויש להפסיק את הליך הגיור. לעומת זאת מי שמצהיר בלב שלם (על פי התרשמות בית הדין) כי הוא מקבל על עצמו את נעם עול המצוות יש לקבלו גם אם עדיין איננו מקפיד לקיימן.

דווקא בפרשת שלח, בה דרשנים מנצלים את דוכנם בדרשותיהם כדי להדגיש (ובצדק) עד כמה חשובה ארץ ישראל וכל חלק ממנה, לעם ישראל בכלל ולדרונו - דור של אתחלתא דגאולה בפרט, נדגיש אנו את מקומו החשוב של קיבוץ הגלויות בהליך זה. אם יש גרים רבים שעדיין אינם חיים "חיים יהודיים" שלמים, הקולר תלוי בצווארי החלקים שומרי המצוות בחברה הישראלית אשר לא פתחו את דלתות בתיהם ואת קירות ליבם לעולים החדשים.

אומנם, רבים רבים מעולים אלה אינם מוגדרים יהודים על פי ההלכה וחיביבים לעבור הליך גיור מלא כדי להתקבל חזרה לעם היהודי. רובם הגדול בא ממשפחות יהודיות שהתבוללו כ"ציבור ששגג" כפי שהסביר הרמב"ן (שהוזכר לעיל) באריכות, בדבריו על פסוק כב (עיינו שם).

הבה נסיים בתפילה כי יתקיים בנו הפסוק:

"וְנִסְלַח לְכָל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם כִּי לְכָל הָעָם בְּשִׁגְגָה"

מוקדש לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה.

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

קבלת עדות שלא מפי העד

הרב יואב שטרנברג

עד כה עסקנו במספר הגדרות יסודיות של דיני עדות. כיצד מעידים העדים בפועל! בשבוע זה נעסוק בשאלה, האם יש מצבים שבהם רשאי בית הדין לקבל עדות שלא נאמרה ישירות מפי העד, ונתייחס לשלוש אפשרויות: עד המעיד מפי עד אחר, עדות ע"י מתורגמן, ועדות מן הכתב.

עד מפי עד

המשנה במסכת סנהדרין (לז.) אומרת: "כיצד מאיימין את העדים? על עדי נפשות, היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן: שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד, ומפי אדם נאמן..."

ובהמשך הגמרא (שם ע"ב) מבואר, שעדות של עד ששמע מעד אחר אינה קבילה גם בדיני ממונות. החריגה המרכזית לכלל זה היא לגבי עדות שנשמעה בבית דין. לאחר שבית דין שמע עדות, רשאים הדיינים או עדים ששמעו את קבלת העדות, להעיד בפני בית דין אחר על מה שנאמר להם, כאשר לדעת פוסקים רבים, רק כאשר בית הדין הראשון קבע שהעדות מכוונת, רשאים העדים להעיד שכך העידו עדים בפני בית דין ראשון.

חריגה נוספת היא הרשות שיש לעדים להעיד על מה שהיה כתוב במסמך שנמחק או נשרף וכדומה, אף שלעיתים מסמך כתוב הוא בעצם עדות כתובה, כפי שיבואר להלן.

לאור זאת, כאשר ישנו עד הנמצא במקום רחוק, ואינו יכול להעיד בפני בית הדין, רשאי בית הדין לשגר שלושה דיינים אל העד, על מנת שיקבלו ממנו עדות, והם יעידו אחר כך על תוכן עדותו. לדעת רובם המוחלט של הפוסקים, מקבלי העדות צריכים להיות שלושה, כדין בית דין, ואי אפשר לשלוח שליח יחיד, אפילו אם הוא מוגדר כשליח בית הדין. לאור זאת, מבחינת הלכות עדות גרידא, אין משמעות להצהרה שאושרה ע"י נוטריון וכדומה.

עדות ע"י מתורגמן

המשנה בסוף פרק ראשון במכות אומרת, שבית הדין אינו רשאי לשמוע עדות כאשר העד מעיד באמצעות מתורגמן. בגמרא (שם ו.) מבואר, שכאשר הדיין מבין את שפת העדים, אף שאינו יכול לדבר ברהיטות עמו ולשם כך צריך מתורגמן, רשאי לעשות כן. הדב"ז (שו"ת ח"א סי' שלא) כתב, שהפסול של שמיעה מפי המתורגמן הוא רק מדרבנן, ולכן במקום שאין דיין היודע את לשון העדים, רשאי בית הדין לקבל עדות מפי המתורגמן. כמוכן, מדובר במקרה שבו העד מעיד בפני בית דין, והמתורגמן מתרגם, ולא במקרה שבו העד אמר מראש את דבריו למתורגמן, ורק המתורגמן מגיע לבית הדין, שהרי זה עד מפי עד.

עדות מן הכתב

כשם שעדות מפי המתורגמן פסולה, כך אין העד רשאי להעיד ע"י שיכתוב לבית הדין. הראשונים התקשו בשאלה, מדוע שטר כשר אם עדות מן הכתב פסולה, שהרי סתם שטר הרי הוא בעצם עדות של העדים החתומים בו על תוכן השטר. בעניין זה ישנן שלוש שיטות עיקריות בראשונים:

שיטת הרמב"ם (הלכות עדות פרק ג הלכה ד) ששטרות כשרים רק מדרבנן. הראשונים הקשו עליו מכמה סוגיות שמהן משמע ששטרות כשרים מן התורה ולא נאריך כאן בבירור שיטתו. שיטת הרי"ף (כתובות ז:) והרמב"ן (מלחמות ה', יבמות ט: מדפי הרי"ף) שההבדל בין שטר לבין עדות כתובה נעוץ בסגנון הכתיבה – שטר נכתב 'כתיוקן שטרות', בניגוד לעדות כתובה הכתובה כזכרון דברים של העד. שיטת בעל המאור (יבמות ט: מדפי הרי"ף) היא ששטר נכתב מדעת המתחייב, בניגוד לעדות בכתב של עד, שאינה תלויה בדעת המתחייב.

עוד ראוי לציין את שיטת רבנו תם, הסובר שהחסרון של עדות מפי הכתב הוא רק כאשר אין העד המעיד יכול להעיד בעל פה – כלומר, מדובר בעד אילם. אולם, עד היכול להעיד בעל פה, ובוחר להעיד בכתב, אין בכך חסרון. הטעם לכך הוא על פי העקרון של רבי זירא 'כל הראוי לביילה, אין בילה מעכבת בו'.

לכל הדעות, אם העד נמצא בבית דין ומגיש תצהיר כתוב, ואומר שהוא מעיד על מה שכתוב בתצהיר, הרי זו עדות כשרה. בכל אופן שבו נסביר את ההבדל בין שטר ובין עדות כתובה, שטר אינו נחשב כעדות גרידא, אלא 'עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין' (כתובות יח:). אחת המשמעויות לכך היא, שעדים יכולים להעיד מה היה כתוב בשטר מסוים, כשם שהם יכולים להעיד על עדות שהעידו עדים בבית דין, כפי שנתבאר לעיל.

הדין למעשה

כאמור לעיל, תצהירים כתובים, אישורים נוטריוניים וכן הלאה, אינם קבילים בדרך כלל בבית הדין. עם זאת, כאשר מגיעה עדות פסולה לבית הדין, בית הדין אינו נמנע מלשמוע את העדות, אלא שאין לעדות זו משקל כעדות של שני עדים כשרים. אדרבה, בית הדין צריך לפנות אל הצד השני, ולשמוע ממנו כיצד הוא מגיב על העדות הזו. לכן, כאשר מתכווננים לתביעה, כדאי להכין מראש תצהירים כתובים של עדים וכן עדויות שמיעה, כי ייתכן בהחלט שהצד השני לא יכפור בתוכן העדות, ואז ייחסך זמן רב ויקר לשני הצדדים ולבית הדין.

לקריאה נוספת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג, משפט ערוך, סימן כח עמ' 75 (סעיף יא והע' 20-19) וסימן ל עמ' 361-358.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

ר' נחמן מברסלב והחריש בערב השביעית

חלק א'

קיומו התמוה של הבל

כאשר הקב"ה ברא את האדם הוא אסר עליו לאכול מעץ הדעת. האדם אכל מעץ הדעת, נענש וגורש מגן עדן. התורה מתארת את ענשו ואת שארע לבניו (בראשית ג, יז – ד, ח):

"וּלְאָדָם אָמַר ... אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ בְּעֵצְבוֹן תֵּאֶכְלֶנָה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: בְּזַעַת אַפְּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם ... וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁלַח מִקֵּדְסָם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכִּרְבִּים וְאֶת לֵהט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשָׂמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַיָּה אֲשֶׁתּוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ד': וַתִּסֹּף לְלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל וַיְהִי הָבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַד': וְהָבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֶלְבֶהוּ וַיִּשַׁע ד' אֶל הָבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ: ... וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיְהִי בְּהִיּוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקַּם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:"

בבראשית רבה (כב, ג-ד) מובא מדרש פליאה המתייחס למאורעות הללו, וזה לשונו:

"שלושה הן שהיו להוטים אחר (עבודת) האדמה, ולא נמצא בהם תועלת, ואלו הן: קַיִן - [וְקַיִן הָיָה] עֹבֵד אֲדָמָה. נוח - וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה. עֹזִיָּהוּ - ... כִּי אֶהָב אֲדָמָה הָיָה."

'וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים' - ר' אליעזר ורבי יהושע (נחלקו אימתי נברא העולם), ר' אליעזר אמר בתשרי נברא העולם, רבי יהושע אמר בניסן נברא העולם, מאן דאמר (למי שלדעתו) למי שלדעתו) בתשרי נברא העולם - עשה הבל קיים מן החג (סוכות) ועד החנוכה. מאן דאמר (למי שלדעתו) בניסן נברא העולם עשה הבל קיים מן הפסח ועד העצרת. בין לדברי אלו בין לדברי אלו - הכל מודים שלא עשה הבל בעולם יותר מחמשים יום."

המדרש קשה. מנין הימים שמסוף חג הסוכות ועד תחילת חג החנוכה הוא יותר משישים יום, וכיצד יתכן לומר "הכל מודים שלא עשה הבל בעולם יותר מחמשים יום"!!

כמו כן הבל היה רועה צאן וזו פעולה שמצריכה בגרות מינימלית, וקשה להבין כפשוטו כיצד הבל היה רועה צאן כאשר הוא היה תינוק פחות מבן חמשים יום; ואדרבא, מצאנו במדרש תנחומא (בראשית, ט): "אמרו חז"ל בני ארבעים שנה היו קין והבל".

ואם כך, מדוע המדרש רבה אומר דבר מפליא - שהבל היה תינוק קטן? בעקבות הקושי הזה היו כמה מן המפרשים שרצו לתקן את הגרסה שבמדרש, אולם אין לכך סיוע בכתבי היד, וברור שעדיף למצוא הסבר שיניח את דברי המדרש כפי שהם, בלא לשלוח יד בגרסה.

ההתלבטות התמוהה של הירושלמי בענין הספיחים

בירושלמי במסכת דמאי (פ"ב, דף ט, ב) מובאת התלבטות לגבי הספיחים, שצמחו בשנת השמיטה ויצאו לשנה השמינית, והיא נותרת ללא הכרעה:

"ולענין ספיחים: מראש השנה ועד חנוכה - אסור ספחין, מן החנוכה ועד העצרת (חג שבועות) - התר ספחין, מן העצרת ועד ראש השנה - צריכה (צריך עיון ואין הכרעה)"

הירושלמי מבאר שהספיחים הללו אסורים רק עד החנוכה, ובתקופה שמן החנוכה עד העצרת הספיחים האלו כבר מותרים. והירושלמי מתלבט שמה צריך לחזור ולאסורם בתקופה שמן העצרת ועד ראש השנה (של השנה התשיעית). אך התלבטות הירושלמי תמוהה ביותר. מה הטעם לחזור ולאסור את הספיחים אחרי שהתירו אותם?!

מתוך העיון בפסיקת הרמב"ם מבצבצת שיטה, שמסבירה את ההיגיון שבדברי "מדרש רבה" בגרסה כפי שהיא בפנינו. היא מסבירה גם את המשמעות שמסתתרת בגרסת הירושלמי כפי שהיא בפנינו. הבנת שיטת הרמב"ם בנויה על העמקה בשיטתו של רבי שמעון בר יוחאי.

שיטתו של רבי שמעון בר יוחאי והקושיה מהביכורים של קין והבל

כאשר הקב"ה ברא את האדם הוא ציווה אותו שלא יאכל מעץ הדעת. האדם אכל מעץ הדעת, הוא נענש וגורש מגן עדן. חז"ל נחלקו האם ניתן לחמוק מהגזירה שעל האדם לעמול כדי להשיג את "כיכר לחמו". יש מחכמינו שסבורים שאחרי הגזירה הזו, האדם צריך להקדים ולעסוק בעניני דרך-דרך כדי להשיג את לחמו, ורק בזמנו הפנוי הוא צריך לעסוק בתורה. והעיסוק בדרך-דרך קודם לעיסוק בתורה שהיא עץ החיים. וכן מובא באליהו רבה (פרשה א):

"לְשָׂמֹר אֶת דֶּרֶךְ. זו דרך ארץ, מלמד שדרך ארץ קדמה לכל. עֵץ הַחַיִּים. אין עץ חיים אלא תורה..."

אך רבי שמעון בר יוחאי יצא לחלוק על השיטה הזו (ויקרא רבה, פרשה לה)

"לְשָׂמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים. 'אֶת דֶּרֶךְ' - זו דרך הארץ, ואחר כך 'עֵץ הַחַיִּים' זו תורה.

תני (שנויה ברייתא) בשם ר' שמעון בן יוחי הככר (ככר הלחם) והמקל ניתנו מכורכים מן השמים. אמר להם אם שימרתם את התורה הרי הככר לאכול, ואם לאו הרי המקל ללקות בו."

רשב"י יצא לחלוק על השיטה שמקדימה את העיסוק בעניני דרך-דרך לפני העיסוק בעניני התורה. לפי שיטת רשב"י הגזירה אינה מוחלטת!! ואמנם, אם האדם פונה לעבר דרך הארץ, לעבר כיכר הלחם, - הוא לוקה במקל של גזירת העמל לצורך פרנסתו (בְּזַעַת אַפְּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם). אך אם הוא פונה לעבר 'עֵץ הַחַיִּים' זו תורה - הוא אינו צריך ללקות במקל של גזירת העמל לפרנסתו, והקב"ה יזמין לו את "כיכר לחמו".

ניתן להקשות קושיה גדולה על שיטתו של רשב"י. אם אדם הראשון ידע את האמת שבשיטתו של רשב"י - מדוע הוא לא נהג כמוה? מדוע הוא לא הדריך את בניו לעמול בתורה? מדוע קין היה עובד אדמה ואילו הבל היה רועה צאן? ומדוע ד' קיבל את מנחתו של הבל? והרי הזמן שהבל עסק בו ברעיית הצאן היה בבחינת "ביטול-תורה" מיותר?

התבואה המשוגעת

המענה לקשיים שבשיטת רשב"י נמצא בספור מעשה של רבי נחמן מברסלב זצוק"ל שמובא בספר "כוכבי אור" (לר' אברהם ב"ר נחמן מטולטשין זצ"ל) בחלק "ספורים נפלאים":

"המשל מהתבואה. שפעם אחת אמר המלך לאהובו, השני למלך: באשר אני חוזה בכוכבים, רואה אני שכל התבואה שתגדל בשנה הזאת, מי שיאכל ממנה יהיה נעשה משוגע, אם כן יטכס עצה (כיצד להתגונן מפני הצרה הזו). ואמר לו שעל כן יכינו בעדם תבואה (ישמרו עבורם תבואה ישנה) שלא יצטרכו לאכול מהתבואה הני"ל. וענה לו המלך: אם כן כשאנחנו לבד לא נהיה משוגעים, וכל העולם יהיה משוגע, אז יהיה להפך - שאנחנו נהיה (נחשבים) משוגעים. על כן בודאי (לא נוכל להימנע ואף אנו) נצטרך לאכול מן התבואה (החדשה), אבל רק זה (נעשה), שנשמך סימן על מצחנו, שנדע - על כל פנים - שאנחנו משוגעים. שאם אהיה מסתכל על מצחך וכן כשתסתכל על מצחי נדע מהסימן - שאנחנו משוגעים."

המשל מהווה את הבסיס להבנת הקשיים שהועלו לפני כן. אלא שצריך להבין שרבי נחמן מברסלב בחר את ה"תבואה" כסמל המרכזי של המשל, כדי לרמוז לספור קדום על ה"תבואה", ספור שנמצא בתורה שהיא מְשַׁל הַקְּדָמָי¹, וכפי שהסיפור נשקף מתוך שיטתו של רשב"י.

לפי שיטתו של רשב"י, גם אדם הראשון ידע שהעונש ניתן לשינוי, ושהוא לא יצטרך לעמול בתבואה כדי להשיג את לחמו. והסיבה שהוא ובניו הלכו לעמול כדי להשיג את לחמם היתה מפני שנגזר עליהם להשתגע. נגזר על האדם ובניו שלאחר שכאשר הם יאכלו מן התבואה הם ישתגעו; והם יתחילו להאמין שאם הם לא ייקחו מעט מהתבואה ויזרעו אותה באדמה ויקצרו אותה - לא תהיה להם תבואה בשנה הבאה.

השבת והשביעית של אדם הראשון

לשיטת רשב"י, אדם הראשון ידע שככל שהוא יאכל יותר ויותר מן התבואה הוא ישקע יותר ויותר בשיגעון; והוא חיפש דרכים כיצד להשתחרר ולהירפא מהשיגעון שהוא אמור להילכד בו. בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ) מובא:

"ר' יהודה אומר אדם הראשון שמך את השבת ראשון בעליונים, ואדם שמך את השבת בתחתונים. והיה יום השבת משמרו מכל רע ומנחמו מכל שרעפי לבו שנאמר² - 'בְּרַב שְׂרָעָפֵי בְּקֶרְבֵי תַּחְמוּמֵיךָ יִשְׁעֲשְׂעוּ נַפְשֵׁי.'"

אדם הראשון בהיותו בעליונים, בגן עדן, רצה להידמות לקב"ה; ואף הוא לא יצר ולא עמל ביום השביעי. וגם לאחר שאדם הראשון גורש משם (והחל להיקרא בשם הסתמי אדם), הוא המשיך לנוח ביום השבת, והוא לא עמל אז בהשגת תבואתו. אדם היה מייחד את העמל ביום השבת לתורה ולתפילה - "תַּחְמוּמֵיךָ"; והם היו מנחמים אותו מהשיגעונות שהיה נלכד בהם אט-אט בימות החול - "רַב שְׂרָעָפֵי".

לפי שיטתו של רשב"י, אדם הראשון נטל את רעיון המנוחה ביום השביעי כאמצעי מרפא מהשיגעון, והחליט שהוא יאמץ אותו גם לגבי מחזור השנים. ובכל שנה שביעית - הוא לא יעמול בהשגת תבואה חדשה, ואם יהיה צורך הוא יתפרנס בשנה השביעית מהתבואה הישנה שצבר בשנים הקודמות. ולאחר שבע מחזורים בני שבע שנים (שבכל שנה שביעית מהן הוא יכפה על עצמו להשתחרר מהשיגעון), הוא ירגיש שהוא "בריא" במידה מספקת שתאפשר לו לחיות שתי שנים רצופות מהתבואה שהוא צבר בשנים הקודמות. והוא ישוב גם בשנה הארבעים-ותשע וגם בשנה ה"חמישים". השנה ה"חמישים" תסמל עבורו את האפשרות להיות בן-חורין מהשיגעון שנגזר עליו, והיא תיתן לו את הבסיס והתקווה שיבוא היום והוא ירפא לגמרי ממצלת התבואה, ולא יצטרך עוד לעמול להשגת תבואתו.

התקופות המשוגעות

במשך שנת-התבואה יש תקופות שידועות כתקופות שהן יותר "משוגעות" - בעבודה. ואפשר למצוא הד למיוחדות של התקופות האלו באופן שהן מוזכרות ביציאתו של נוח מן התיבה (בראשית ח, יח - ט, טז):

"וַיֵּצֵא נֹחַ... וַיִּבְנוּ נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה... וַיִּזְרַח ה' אֶת רִיחַ הַנְּיָחֹחַ וַיֹּאמֶר ד' אֵל לְבוֹ לֹא אֶסַף לְקַלְל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם... עַד כָּל מִי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָרָ וְחֹם וְקָיֵץ וְחָרָף וַיֹּם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ... וְהַיְתָה הַקְּשֵׁת בְּעֵנֵי וְרֵאִיתִיהָ לְזִכָּר בְּרִית עִוְלָם בֵּין אֶל-לֵהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ:"

לפי שיטתו של רשב"י נוח התפלל שהקב"ה ישמור את עונות השנה, ושהמחזוריות הרגילה של העולם לא תפסיק. והקב"ה נענה לו וזכרת עימו את ברית הקשת כאות לקיום ההבטחה הזו. הברית הזו מבוארת בפרקי דרבי אליעזר (פרק ז):

"עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר... זָרַע - זו תקופת תשרי, קָצִיר - זו תקופת ניסן, קָר - זו תקופת טבת, חֹם - זו תקופת תמוז. (ובנוסף על כך) קָיֵץ בַּעֲתוֹ וְחָרָף בַּעֲתוֹ, מִנִּין חַמְמָה בַּיּוֹם וּמִנִּין הַלְבָנָה בַּלַּיְלָה - לֹא יִשְׁבְּתוּ."

ב"פרקי דר' אליעזר" מבואר ששנים עשר חודשי השנה מתחלקים לארבע עונות (תקופות) בעלי שמות יחודיים. תקופת תשרי (תשרי, חשוון, כסלו) נקראת "זָרַע" מפני שבה חורשים וזורעים את האדמה. תקופת טבת (טבת, שבט, אדר) נקראת 'קָר' מפני שהיא תקופה קרה ואין בה פעילות חקלאית מיוחדת. תקופת ניסן (ניסן, אייר, סיון) נקראת 'קָצִיר' מפני שהיא התקופה שבה קוצרים את התבואה. ותקופת תמוז (תמוז, אב, אלול) נקראת 'חֹם' מפני שהיא תקופה חמה שאין בה פעילות חקלאית מיוחדת.

תקופת טבת ותקופת תמוז מתארות את מה שקורה בטבע, ואילו תקופת תשרי ותקופת ניסן מתארות את פעילות האדם (זָרַע, קָצִיר). מדוע קיים השוני הזה? ומדוע הכתוב מונה את העונות שלא כסידורן? מדוע הוא מקדים את עונות הפעילות האנושית לפני שאר העונות?

במדרש שהובא בתחילת המאמר נאמר שנוח היה להוט אחר עבודת האדמה, ולא נמצא בו תועלת. היסוד שבמדרש הזה מסביר את השמות המיוחדים של עונות השנה, ואת הסדר שבו העונות נמנות. נוח יצא אחרי המבול לעולם חדש, ובמקום להתפלל שהעולם החדש לא יהיה נתון לגזירת העמל שנגזרה על אדם הראשון, נוח התפלל שהעונות האהובות עליו (זָרַע, קָצִיר), לא יעברו מן העולם,

והקב"ה נעתר לו. בעיניו של נוח, כשם שהוטבע בעולם שיש עונות שנה שמתייחדות בנדידת צפורים בשמים, כך הוטבע בעולם שיש עונות שנה שמתייחדות בנדידתם של בני אדם על פני השדה. נוח רצה שהטבע הזה יישמר, והקב"ה כרת עימו על כך את ברית הקשת.

אולם רשב"י קם להילחם בברית ה"קשת" של נוח. לשיטתו של רשב"י נוח טעה, וברית הקשת היא ברית מיותרת ואף מזיקה. וכשם שניתן לחמוק מגזירת "בְּזַעַת אֶפְיֵן תֵּאָכַל לֶחֶם" של אדם הראשון, כך ניתן לחמוק מברית "הַקֶּשֶׁת" של נוח.

שינוי בטבע העולם בימי יוסף הצדיק

לשיטתו של רשב"י, להבנה - שברית הקשת ניתנת להפרה - יש סימוכין בתורה. כאשר יוסף התגלה לאחיו במצרים הוא הודיע להם על הגזירה שנגזרה על העולם (בראשית מה, ו):

"כִּי זֶה שְׁנֵתַיִם הֶרְעַב בְּקָרְבַּ הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר:"

הכתוב מעורר קושי. מדוע יוסף היה צריך לומר לאחיו שגם לא יהיה "קָצִיר", והרי ברור שאם לא יחרשו ויזרעו גם לא יהיה מה לקצור?¹

לשיטתו של רשב"י, המענה לשאלה הזו נמצא בתרגום אונקלוס. פעולת החרישה מתורגמת בארמית ל"רדיא"², וכן תורגם הכתוב הזה בתרגום ירושלמי ובתרגום יונתן ("...וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים דְּלֹא רְדִיין וְלֹא חֲצָדִין"). אולם אונקלוס תרגם את הכתוב הזה כך: "ועוד חמיש שנין דלית זרועא וחצדא". אונקלוס מחליף את החריש בזריעה!! מדוע?

לשיטתו של רשב"י, אונקלוס בא לבאר את כוונת יוסף הצדיק. כאשר יוסף אומר "אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר" כוונתו היא לעונות השנה. החרישה מתבצעת כהכנה לזריעה ובצמוד אליה³, ומכיוון ששתי הפעולות האלו מתבצעות באותה העונה, יש לעונת ה"זָרַע" יש שם נוסף והוא עונת ה"חֲרִישׁ". כאשר אונקלוס מחליף את ה"חֲרִישׁ" ב"זָרַע" הוא מגלה שכוונת יוסף היתה לעונת ה"זָרַע" שהוזכרה בברית הקשת של נוח⁴. ויוסף מגלה לאחיו שברית "הקשת" אינה מחייבת, ושאפשר שהיא תתבטל. יוסף מגלה שלמרות שנוח התפלל שעונות ה"זָרַע וְקָצִיר" לא יתבטלו, הרי שבחמש השנים הבאות - העונות האלו אמורות להתבטל - והעולם לא יהיה אותו עולם. ויוסף קרא לעונה הזו "חֲרִישׁ" - מפני שזו הפעולה הראשונה מבין שתי הפעולות ה"משוגעות" שנעשות בעונה הזו.

שמירת השמיטה בעם ישראל - מהוה שינוי בטבע העולם

בספר שמות נאמר (לד, כא) נאמר: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֲרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת". אולם אונקלוס תרגם את "בְּחֲרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת" באופן הבא: "בזרועא ובחצדא תנוח". מדוע אונקלוס החליף כאן את החריש בזריעה?

המענה לקושי נמצא בפרושו של רס"ג שכתב: "אפילו בזמן החריש והקציר". רס"ג מבאר שהכתוב אינו מתייחס לפעולות אלא לזמנים. כלומר, אפילו בזמני (תקופות) החריש והקציר שהן "משוגעות" בעבודה, גם אז יש חובה לשבות. רס"ג ממשיך את הקו הפרשני של אונקלוס לכתוב זה, מפני שגם אונקלוס סבור שהכתוב "בְּחֲרִישׁ וּבְקָצִיר" אינו מדבר בפעולות החריש והקציר עצמן, אלא בתקופות החריש והקציר. ואונקלוס החליף את ה"חֲרִישׁ" ב"זָרַע" ("זרועא"), כדי לגלות שמדובר בתקופת ה"זָרַע" שהוזכרה אצל נוח. אלא שהתורה קוראת כאן לתקופה הזו תקופת ה"חֲרִישׁ".

לשיטתו של רשב"י, יש קשר בין תרגום אונקלוס ל"אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר" שנאמר אצל יוסף - לבין תרגום אונקלוס שנאמר לגבי "בְּחֲרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת". התורה מצווה על עם ישראל להשתחרר מברית הקשת, ולשבות אפילו בזמנים ה"משוגעים" בעבודה, תקופת החריש/זרע ותקופת הקציר.

לפירוש זה מתאים יותר, שה"ימים" שמוזכרים בתחילת הכתוב הם למעשה "שנים", והכתוב מתייחס לשמיטה, (וכן כתב רבי אברהם בן הרמב"ם בהסבר שיטת אביו, וכפי שיתבאר לקמן). ולפי שיטת רשב"י, שש שנים ("שֵׁשֶׁת יָמִים") עם ישראל עובד להשגת תבואתו כמו כל העמים. ובשנה השביעית ("וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי") עם ישראל משתחרר מה"שיגעון" של ברית הקשת - ושובת אפילו בעונות ה"משוגעות", עונת החריש ועונת הקציר.

חלק ב' יובא בע"ה בשבוע הבא.

¹ "כִּי אֲשֶׁר יֹאמֶר מֶשֶׁל הַקְּדָמָי - משל קדמונו של עולם, התורה שהיא משלו של הקב"ה". (רש"י שמואל א כד, יג).

² תהלים צד יט

³ ובפירוש בעלי התוס' כבר הקשו את הקושי הזה.

⁴ הכתוב (דברים כב, י) "לֹא תַחְרֹשׁ בְּשׂוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו" מתורגם באונקלוס כך "לא תרדי בתורא ובחמרא כחדא".

⁵ וכן מצאנו בישיעהו (כח, כד): "הַכֹּל הַיּוֹם יַחְרֹשׁ הַחֲרִישׁ לְזָרַע..."

⁶ בעל הטורים עמד כבר בפרושו על הקשר שבין דברי יוסף לבין ברית הקשת.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Mexico City, Mexico

מקסיקו סיטי, מקסיקו
אלול ה'תשנ"ז

שינויים במנהג הפרשת מעשר כספים

שאלה

מי שנהג להפריש מעשר כספים בזמן שהמצב אפשר לו לעשות כך, אבל ירד מנכסיו או קשה לו מאד לעמוד בכך, וכשהתחיל בקיום המנהג היה בדעתו לנהוג כך כל עוד יהיה זה באפשרותו, אך לא התנה זאת בדיבור.

1. האם יש צורך בהתרת נדרים במצב זה?

2. האם אפשר להחשיב כמעשר את ההוצאות לחינוך הבנים מעל גיל שש ומה כלול בהוצאות אלה?

תשובה

מתן "מעשר-כספים" מוגדר כמנהג¹. במקרה שחשב מראש לנהוג כמנהג זה כל עוד יהיה באפשרותו, הרי שברגע שאינו יכול, אינו חייב עוד בנתינה, ואינו צריך התרת נדרים².

¹ עי' שו"ת "במראה הבזק" (ח"ג סי' קכח).

² "ערוך השולחן" (יורה דעה סי' ריד סעי' ג-ד, וראה גם בסי' "מנחת שלמה" (סי' צא אות כ) שכתב לסמוך על מסירת מודעה שבערב ראש-השנה, לעניין מנהג טוב שנהג ג' פעמים.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה.

השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי הי"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)